

11/11/19

Ivo Říha

Dílo Karoliny Světlé v diskurzu literární kritiky

druhé poloviny devatenáctého století

(Posudek oponenta disertační práce)

Předností předložené disertační práce je samotný výběr tématu. Zakladatelský význam Karoliny Světlé v oblasti české románové prózy uznávají všechny tradiční i moderní literárněhistorické příručky a kompendia. Představuje hodnotu uznanou a ustálenou do té míry, že se zdá vlastně mrtvá; to dotvrzuje v posledních desetiletích i čtenářský nezájem.

Ivo Říha nás v první části své disertace vrací do doby, kdy tomu bylo naopak. Kdy Světlá byla se zájmem a nadšeně čtena, ale kritická reflexe jejích próz byla nejednoznačná, podmíněná aktuálními dobovými a společenskými cíli, někdy dokonce polemická. Východiskem jeho sledování kritické recepce díla K. Světlé je představa, že každý nový spisovatel či nová literární generace byli v 19. století konfrontováni s „národním mýtem“ znovuzrození, kulturní emancipace a vyrovnávání se se světem. (To jistě obecně platilo, ale již v době Světlé existovali prozaikové, kteří byli z tohoto vztahu alespoň zčásti vyvázáni – autoři zábavné četby, např. J. J. Kolár, J. Svátek.)

Předobraz polemik o národní a světovou literaturu, které formovaly i postavení K. Světlé v širším kontextu české literatury, hledá Říha již v polovině 50. let v krátkodechém, ale významném časopise Obzor a ve Fričově Ladě Nióle, srozumitelněji pak v polemikách mezi nastupujícími májovci a představiteli tradičního vlastenectví na konci 50. let. Ve snaze oživit tradiční perspektivistický výklad těchto sporů, podle něhož májovci „překonávají“ konzervativismus „starých“, domnívám se, Říha poněkud nadsazuje (s. 31). Opakovaně citovaný Nerudův výrok o „žvanění o národnosti a vlastenectví“ není „extrémní“ (s. 30), ale v rámci uvedené polemiky spíše za trefný – Neruda nekritizuje vlastenectví, pouze „žvanění“ o něm, a jeho oponent J. Malý polemizuje se stejnou verbální vervou. Spíše bych podtrhl, že celá polemika byla formována obavami – na jedné straně z narušení tradice, na straně druhé obavami z izolace národa.

V souladu s Říhovým názorem, že Nerudův a Hálkův požadavek „světovosti“ byl pouze „podmínkou, bez jejíhož naplnění nemohlo být dosaženo toho, aby byla česká literatura svá, tj. národně specifická“ (s. 30) považuji za problematické i následné vývody o pozdějším názorovém „obratu“ obou autorů. Domnívám se, že tu šlo pouze o rozšiřování perspektiv literatury v čase 60. let, kdy se před ní prostě otevřely nové cíle a možnosti.

Uvedené difference jsou ale jen příkladem různých možností interpretace dění, v němž se česká literatura utvářela – naopak oceňuji Říhovu důkladnou práci s prameny a poctivost jeho úsilí o nalezení a formulování vlastního stanoviska. Především chci podtrhnout, že prokázal nejen schopnost kriticky se vyrovnat s materiálem mnohokrát traktovaným, ale i umění včlenit do něj texty dosud opomíjené (Kosinovy *Hovory olympské*). Zvláště podnětný je tam, kde se snaží co nejpřesněji rozlišovat (např. mezi „všelidskostí“ a „světovostí“). Momentů odlišného hodnocení jednotlivých jevů bych mohl jmenovat víc, ale s respektem k Říhově koncepci mám k první části vlastně jen jednu otázku:

Dynamický vztah mezi požadavky „národně“ a „kosmopolitně“ orientované literatury autor sleduje v průběhu 50. a 60. let soustavně, potom „přeskakuje“ až do poloviny 80. let k H. G. Schauerovi. Zcela stranou tak nechává nejzajímavější, nejprudší a myšlenkově nejpodnětnější, ruchovsko–lumírovskou etapu těchto sporů v letech 1875–80. Proč? (Když přitom sama Světlá do těchto polemik svou tvorbou vstupovala, např. románem *Plevno*.) A podobně – je-li pozornost věnována problematice vztahu Světlé k uměleckému realismu, považoval bych za vhodné vyrovnat se např. s pojmem „ideální realismus“, který právě v polemikách ruchovsko–lumírovských krystalizoval.

Ve druhé části práce se Říha zabývá dobovou kritickou recepcí díla Světlé. Oddíl přináší řadu zajímavých postřehů (např. zdůraznění významu autorské předmluvy ve spisovatelčíných románech), především ale sleduje, jak je v kritické reflexi stále více zdůrazňována vlastenecky-výchovná tendence a jak ještě za života Světlé splývá její osobnost s ideálem „národního spisovatele“ – postupně od F. Chalupy (1880) přes F. Schulze (1886) ke K. V. Raisovi (1896). V opozici k tomu dokáže postihnout originalitu i polemičnost obrazu jejího díla ve studiích L. Čecha a F. Kleinschnitzové. Dojem z této části kazí jen formulační nepřesnosti: přiřazení F. Pravdy k „velikánům národní literatury“ (s. 116), označení beletristické autostylizace spisovatelčíných vzpomínek za „patologický jev“ (s. 66; co by potom byly Holečkovy vzpomínky?) apod. Vážnější připomínku mám opět pouze jednu: domnívám se, že nedoceněna zůstává osobnost Elišky Krásnohorské – ne pro těch pět statí,

kteřé Světlé věnovala (publikována byla ostatně i jejich korespondence, Světlá se významně objevuje i v jejich vzpomínkách), ale proto, že obě spisovatelky zejména v 70. a 80. letech skutečně osobnostně i názorově koexistovaly. A zvlášt' ve vztahu ke genderové problematice v díle Světlé (i v jeho hodnocení) měla být Krásnohorská zmíněna podstatněji.

Vlastní jádro a přínos práce shledávám ve třetí části disertace, kde se Říha dostává ke konkrétním interpretacím tradičního jádra odkazu K. Světlé, totiž jejich ještědských románů. Ústřední kategorií je pro něj (hlavní ženská) postava, přičemž postupně sleduje její „jinakost“, motiv „střetávání“ mužského a ženského světa a motiv oběti. „Jinakost“ Sylvy, Frantiny, Evičky i Daleny vyplývá z jejich samostatného vstupu na scénu románu, z jejich odlišné životní zkušenosti oproti venkovskému okolí i z jejich konfrontace s nadosobní, osudovou silou. Naznačená stylizace příběhu jako tradovaného a (někdy i vícenásobně) předávaného legendárního vyprávění není tedy jen prostředkem nějaké verifikace románové skutečnosti, ale také posiluje mýtický rozměr příběhu (v této souvislosti Říha zajímavě zmiňuje např. i motivy kletby nebo tajemství).

Podstatný klíč ke svým hrdinkám ale našel už ve druhé části disertace (s. 70), kde je označil jako „heroické typy“. Právě to koneckonců sleduje, když mluví o jejich oddělené „mužské“ výchově, o jejich schopnosti střetávat se s mužským světem a proměňovat jej. A právě mravní heroismus je, domnívám se (ve spojení s vrcholným motivem oběti“), podstatou oné „netypické ženskosti“, o které Říha píše (s. 164).

Interpretační kapitola obsahuje i řadu dalších zajímavých dílčích postřehů (týkajících se např. napětí mezi prvky retardace a gradace děje, prostorové kompozice románu Frantina atd.) a je smysluplně rozšířena o rozборы obvykle opomíjených pozdních próz Světlé (Z našich bojů, „Ten národ“, Plevno). Otázku mám zase pouze jednu: proč mezi hrdinky „přesahující klima uzavřeného společenství“ (s. 170) Říha neřadí i Józu Kobosilovou, která by mezi ně patřila svou mravní silou i odděleností od venkovského společenství? A přiznám se, že už proto, že celá část je polemicky vyostřena proti hodnocení Světlé od L. Čecha, který za úspěchem jejích próz vidí především „zábavnost“ a citovou přitažlivost, považují za zavádějící charakterizování milostné zápletky u Světlé termínem „lovestory“.

To podstatné říká Říha v závěru práce: recepce ještědských próz Světlé byla opřena o možnost vnímat obraz regionu a jeho postav jako konkrétní model (synekdochu pars pro toto) obecně národní nebo obecně lidské zkušenosti. S historickou redukcí tohoto potenciálu

obdobné životní zkušenosti postupně ztrácelo i dílo Světlé schopnost oslovovat širší čtenářskou veřejnost.

Práce Iva Říhy zaujme spíše nápaditostí než objektivitou. V oboru literární historie představuje tradičně koncipovaný a seriózně zvládnutý výkon. Svou promyšleností, pečlivostí i důsledností jednoznačně naplnila požadavky kladené na disertační práci. Doporučuji ji k obhajobě.

V Praze 12. 9. 2009

PhDr. Václav Vaněk, CSc.